

1864

Ad
sollemnia anniversaria
in memoriam
Melchioris Casparis Wincleri
a. d. VIII. mensis Septembris,
qui est dies Jovis,
hora III. pomeridiana
loco consueto
oratione pie concelebranda
observantissime
invitat
Theodorus Immanuel Michael,
Subrector.

Zittaviae
ex officina R. Menzelii.
A. CIOIDCCCLXIV.

Chr.-Weise-Bibl.

Zitt. 54

5136

ZITTAU

1864

5136

Christian-Weise-Bibliothek	
Zittau	
wiss. Altbestand	
327	2016

ZIT. 54

SWB

DCLC

Praestantissimum Romanorum oraculum.

Brevissima de Virgilii ecloga IV. expositio.

Maximo in errore versantur, qui religionem christianam ex natura, ratione, progressu aetatum superiorum explicari posse censeant. Nam tota antiquitas nihil habet, unde, quae est evangelii propria indoles, eam nasci potuisse argumentis doceri possit idoneis. Quapropter operam perdunt, quicunque demonstrare sibi sumunt, religionem christianam nec novi quidquam nec quo a veteribus differret, sed ea tantum hominibus attulisse, quibus antiquitas absoluta esset atque consummata. Immo duo docenda erunt, si quis, quaenam ratio evangelio fuerit cum temporibus antegressis, exponere sibi proposuerit: unum, quum homines in antiquis religionibus jam acquiescere non possent et flagrantissimo melioris spei desiderio tenerentur, necessarium fuisse, ut evangelium illucesceret, quo omnes ad certissimam veritatem ac salutem perducerentur; alterum, quum ingenia hominum satis praeparata essent ad evangelium percipiendum et arripiendum, illud ipsum tempus, quo Christus in terris vixit, aptissimum fuisse, quo salus ac beatitudo christiana nasceretur. Nihilo tamen minus concedendum est, quam formam religio christiana induerit, eam ex parte ex studiis et desideriis et opinionibus proximae aetatis cognosci posse et enucleari.

Atqui multa inesse in antiquitate, quae ad veritatem et ad salutem meliorem dirigant, quae, quum homines ipsius aut veritatis aut salutis adipiscendae facultate destituti sibi videantur, desiderium tamen aperiant ardentissimum, quis est, qui neget? Quis enim non novit sacerorum varia genera? Quis non mysteria? Quis non oracula Sibyllina? Quis non sublimioris philosophiae initia? Neque enim solum Hebraei, licet hi quidem ex antiquissimis inde temporibus, sed etiam Graeci et Romani, maxime proximis ante Christum natum aevis, persuasum habebant fore, ut novus rerum ordo novaque hominum

conditio nasceretur.*⁾ Pulcherrimum autem et praestantissimum hujus generis oraculum Romanorum illud esse existimo, quod Virgilii ecl. IV. continetur, quod ipsum his paginis brevissime exponere propositum est. Ut autem oratio recta via ac ratione procedat, primo loco argumentum illius eclogae exponemus, altero loco, quid interpretes scriptoresque de illo senserint, enarrabimus, tertio loco, nobis quid judicandum videatur, paucis adjiciemus.

I. Ordiamur igitur ab argumeto exponendo. Poëta in illa ecloga, quae inscribitur Pollio, Pollioni, consuli anni ab U. C. IOCCXIV., gratulatur, quod futurum sit, ut eo consule puer nascatur, quo nato novum rerum ordinem exorsurum esse dicit. Quare ab initio se majora canturum, quam quae reliquis carminibus bucolicis soleat, pronuntiat (v. 1—3). Jam enim ultimam venisse ex aetatibus, quas Sibylla Cumana sit vaticinata; jam Apollinem regnare. Ubi autem puer, quem omnes ardentissimo desiderio exspectent, natus fuerit, rerum restitutionem in pristinam faciem, novam hominum progeniem, melioris aetatis reddituram esse dicit. Illum enim puerum, caram deorum sobolem, magnum Jovis incrementum, homines perpetua scelerum formidine liberaturum et orbem pacatum patriis virtutibus gubernaturum (v. 4—17).

Te duce, si qua manent sceleris vestigia nostri,

Inrita perpetua solvent formidine terras.

Poëta autem hanc aetatem auream, quam splendidissimis verbis depingit, per gradus esse dicit successuram et progressuram, et ita quidem, ut, ubi puer fuerit natus, nova aetas illucescat (v. 18—25), ubi adoleverit, incrementa capiat (v. 26—36), tum vero perfecta evadat et omnibus numeris absoluta, ubi ad virilem aetatem pervenerit (v. 37—47). Quibus gradibus praeclarissime descriptis Virgilius suam ipsius vitam tamdiu manere avet, donec illud saeculum aureum homines beare atque laetificare cooperit, ut novum orbis terrarum regem carminibus celebrare possit dignissimis (v. 48—59).

Adgredere o magnos — aderit jam tempus — honores,

Cara deum soboles, magnum Jovis incrementum!

Aspice convexo nutantem pondere mundum,

Terrasque tractusque maris caelumque profundum;

*⁾ Ut pauca exempla afferam, Plutarchus in vita Sullae, quum unum ex pluribus prodigiis, quae Mario Sullae resistente evenerunt, commemorasset, haec p. 456 addit: Τοῦτον δὲ οἱ λόγιοι μεταβολὴν ἑτέρους γένους ἀπεφαίνοντο καὶ μεταχόσμησιν ἀποσημαίνει τὸ τέρας. Cf. reliqua, quae sequuntur. — Carmen Sibyll. lib. III, 97—828, ex Ewaldi sententia anno ante Chr. n. CXXIV. conscriptum (Heinrich Ewald, Abhandlung über Entstehung, Inhalt und Werth der sibyllin. Bücher Gött. 1858). — Tacit. hist. V. 13: Pluribus persuasio inerat, antiquis sacerdotum libris contineri, eo ipso tempore fore, ut valesceret Oriens profectique Judaea rerum potirentur, — Suet. Vesp. IV: Percerebuerat Oriente toto vetus et constans opinio, esse in fatis, ut eo tempore Judaei profecti rerum potirentur.

Aspice, venturo lactantur ut omnia saeclo!
O mihi tam longae maneat pars ultima vitae,
Spiritus et quantum sat erit tua dicere facta.

Postremo ex poëtarum more puerum obsecratur, ut jam adsit animosque lactitia afficiat
(v. 60—63).

Quo de argumento quid interpretes scriptoresque senserint, nunc audiamus.. Duae II.
autem sententiae sunt propositae, inter quas etiam postero tempore interpretationem suspicor
esse erraturam. Alteri nonnisi de puero Romano et de rerum Romanarum restitutione
dici censem, alteri et verba et res latius patere statuunt totiusque mundi commutationem
significari, quae religione demum christiana effecta sit. Omnes fere ecclesiae patres et
quicunque ad nostra usque tempora rebus christianis bene cupierunt, neque tamen solum
illi quidem, sed etiam alii, posteriorem interpretationem proposuerunt et defenderunt.
Augustino*) persuasissimum est, puerum, de quo poëta loquatur, Christum ipsum
intelligendum esse. Lactantius**) auream aetatem, quam Virgilius adumbrat, ad illam
futuram pertinere putat aetatem, quum, pos adventum Filii Dei judicioque peracto,
futurum sit, ut civitas sancta constituatur his in terris. Copiosissime autem atque, si
allegoricam interpretationem non respuis, praeclarissime imperator Constantinus M.***)
nostram eclogam explanavit sanctumque christianae veritatis ac salutis mysterium, licet
obscure et tecte****) indicari sibi persuasit et professus est. In eandem sententiam
Melanthon†) carmen Virgili interpretatus est. Ut ex recentioribus unum afferam,

*) Epist. CLV: Omnino non est, cui alteri, praeter Dominum Christum, dicat genus humanum:
Te duce, si qua manent sceleris vestigia nostri,
Inrita perpetua solvent formidine terras.

Quod ex Cumaeo, i. e. ex Sibyllino carmine se fassus est transtulisse Virgilius; quoniam fortassis etiam illa
vates aliquid de unico Salvatore in spiritu audierat, quod necesse habuit confiteri.

**) Instit. VII, 24, § 9: Denique tune fient illa, quae poëtae aureis temporibus facta esse jam
Saturno regnante dixerunt; quorum error hinc ortus est, quod prophetae futurorum pleraque sic proferunt
et enunciant, quasi jam peracta..... § 10:..... quae utique fieri compleisque non poterant homine
regnante. Quum rero deletis religionibus impiis et scelere compresso subjecta erit Deo terra:
cedet.....

(Jam sequuntur versus XIII ecl. IV. Virgil., mutato tamen ordine.)

Quae poëta secundum Cumaeae Sibyllae carmina prolecutus est.

***) in illa oratione, quam ad sanctorum coetum habuit, quae inter Eusebii Pamphili opera legitur,
Cap. XIX—XXI. Άλλ' οἱ πολλοὶ, inquit, τῶν ἀνθρώπων ἀπετοῦσσι.

****) cf. Cap. XIX, ubi haec verba: επικαλύπτεται τὴν ἀλήθειαν ἡ πίστος γὰρ, οἵνα, τὴν μακαρίαν καὶ
ἐπόνυμον τοῦ σωτῆρος τελετήν (mysterium).

†) Legi quoniam, sed facultas nunc mihi defuit loci ipsius conferendi et afferendi.

Wernsdorfius*) idem sentit et vaticinium de Christi adventu et officio ecl. IV. poëtae Romanorum principis contineri putat. Neque Renanum**) postremo loco afferre dubito, cui, quamquam in reliquis toto coelo ab eo dissentio, hac quidem in re assentior, quod nostri carminis argumentum latius patere censem. At qui alteram sententiam a Servio inde, principe Virgilii interprete grammatico, ad novissimum usque tempus proposuerunt, eclogae nostrae ullum sensum latiorem inesse negant neque quidquam concedunt exponi nisi hoc, meliorem reipublicae Romanae conditionem pueri quodam Polione cos. nato eventuram eamque splendidissimis aetatis aureae imaginibus depingi atque praedici. Instar omnium Heynii***) verba proferre liceat (p. 125): „Facile, inquit, agnoscas, si modo nulla prævia opinione imbutus accesseris, primo poëtam phantasmata ab aureae aetatis narrationibus petiisse; tum vero, eum illa cumulasse in certo aliquo sui temporis eventu declarando, quem paullo obscurius designavit, quoniam in vaticinum rem mutavit. — Summa sententiarum haec est, insequuturam esse temporum felicitatem magnam; eamque initium habituram a natalibus pueri, Polione cos., nati. — p. 129: Si quis animo reputet, aliorum quoque populorum, praeter Judæos, vates et vaticinia olim fuisse per magno numero; eorum porro vatum ingenia non minus incaluisse phantasmatis et visis poëticis, seu poëticum ornatum admittentibus; quotiesque in eodem arguento . . . , necessario in eadem rerum phantasmata eos incidere potuisse: non adeo mirabitur, adumbertas esse in hoc carmine, ut in tot aliis, rerum species ac formas ex aetate aurea iisque similes, quae in Hebraicis vatibus occurrunt; ut illud taceam, in magno illo Sibyllinorum numero multa esse debuisse a Syris et Judæis hominibus propagata“. At haec sufficient ad hanc alteram sententiam illustrandam.

III. Restat, ut, quid ipsi judicemus, paucis explicemus. Evidem, quoties eclogam Virgilii sive ipse sive cum discipulis legi, nunquam facere potui, quin oraculum in ea inesse mihi persuaderem, quod latius pateret, nec sine veri divino afflato poëtam scripsisse.

*) Poët. min. Tom. IV. p. 767, ubi in excursu XII. ad Licentii carmina v. 32 seq. haec leguntur: Apparet his verbis a Licentio Jesum Christum, servatorem sanctissimum, Apollini, et Deum Patrem Jovi ethnicorum assimilari. Fit hoc quidem studio et imitatione Virgilii, cuius dictionem, ubique potest, usurpare solet. — 772. Non minorem ille (Constantinum M. dicit) honorem Sibyllae, vati Apollinis, habuit, cuius vaticinia de Christo, imprimis illud, quod Virgilium putat ecl. IV. complexum esse, copiose laudat in Orat. ad Sanctorum coetum, et paucos ab aevio Constantini fuisse arbitror, qui non ecl. IV. Virgilii tanquam Sibyllae oraculo putarent adventum atque officium Christi celebrari.

**) Vie de Jésus par Ernest Renan Berlin 1863. Cf. Chap. I. p. 12: Le tendre et clairvoyant Virgile semble répondre, comme par un écho secret, au second Isaïe; la naissance d'un enfant le jette dans des rêves de palingénésie universelle. — cf. Chap. IV. p. 34 et 35.

***) P. Virgilius Maro illustratus a Christ. Gottl. Heyne. Ed. IV. curavit Ge. Phil. Eberard. Wagner. Vol. I. p. 124—129.

Cujus quum scripta omnia identidem legissem et interpretum sententias comparassem atque examinassem, admodum mirabar, quid causae esset, cur nullum alium locum praeter ecl. IV. ad commutationem rerum humanarum religione christiana factam retulissent. Nonne inde conjicere licet, inesse nonnulla, quibus talem interpretationem concipere cogamur? At quaenam sunt illa? At primum spiritus est major, quo poëta ducitur, quum non solum orbem Romanum, sed totum etiam mundum vaticinando complectatur atque et ipse, id quod nullo alio loco optat, tamdiu vivere concupiscat, donec natus sit puer, pignus novae beatitudinis, quem tam pulchris se carminibus celebraturum pollicetur, ut et Orpheus et Linus et Pan ipsi cedere cogantur. Tum quaedam Virgilius scripsit, quibus ultra res Romanas progredi videtur, velut:

si qua manent sceleris vestigia nostri,
Inrita perpetua solvent formidine terras.

Quae verba etsi ita explicari possunt, ut perturbationum et miseriarum, in quibus Romani tum versabantur, finem indicent, at cui tandem non in mentem venit is, qui homines omni formidine, poena peccatorum et scelerum, liberavit? Omnino Virgilius poëta est tanta animi magnitudine, excelsitate, nobilitate insignis tamque praeclaris temporis melioris desideriis tenetur, ut mihi quidem haud procul a veritate christiana afuisse unusque ex illis paucis esse videatur, quos deus dignatus sit, quibus spes illius temporis praeclaras intueri et nutrire liceret. Attamen mihi rem non ita informo, quasi poëta Jesum Christum mox nasciturum ante suos vaticinantis oculos habuerit; sed spiritu divino ductus omnino tempus illud praeclarissimum idque instans praevidisse mihi videtur, quod adventu Christi in terras illuxit; cujus rei puerum*) brevi nasciturum et pignus habuit certissimum et initium. Verba autem et res ejusmodi sunt, ut ei, qui diligentius examinet, statim Hebraeorum oracula in memoriam reducantur, praecipue Jesaiae, cujus e. g. oraēulum a Cap. VIII inde usque ad Cap. IX. v. 9. scriptum nonnullis in rebus magnam cum nostro habet similitudinem. Ut autem Romani et Graeci aetatem auream, ita Hebrei aetatem Messianam, quam vocant, similibus depingunt imaginibus, rebus scilicet ad ingenium populorum et terrarum mutatis. Sibyllinis autem oraculis praeclarae spes Hebraeorum facile etiam ad Romanos propagari potuerunt; qua de re, deo annuente, fortasse alias exponemus. Certe Virgilius ipse haec omnia Sibyllam Cumanam dicit vaticinatam esse.**) At spatium harum paginarum

*) Quis puer sit intelligendus, interpretes inter se dissentunt. Iis assentior, qui filium Pollionis ipsius consulis illo anno (XL. ante Chr. n.) natum intelligendum esse putant. Alii prolem Octaviani ex Scribonia, quam illo ipso anno uxorem duxerat, suscipiendam dici statuunt. Quam rem qui accuratius doceri vult, audeat ipsos interpretum commentarios, maxime Heynii l. l.

**) Ceterum cf. Heynum l. l. p. 124, ubi haec: E Joseph. Ant. XV, 13, qui Herodem regem Pollionis

concessum flagitat, ut hujus expositionis finem faciam. Hoe tamen docuisse mihi videor,
oraculum ecl. IV. a Virgilio conscriptum praestantissimum esse Romanorum.

Quibus praemissis patronos Gymnasii O. M., D., verbi divini
ministros P. R., collegas C. et quicunque rebus nostris bene cu-
piunt, ad sollemnia, quae supra indixi, oratione de Pauli Gerhardtii
carminibus pie concelebranda humanissime invito.

Scripsi Zittaviae a. d. IX. Cal. Septemb. A. CCCCLXIV.

hospitio et amicitia usum esse memorat, colligere aliquis possit, ab Herode facile. Virgilio praesente, Pollioni de Messia narrari, aut Nicolaum Damascenum doctum hominem, cuius ministerio Herodes usus est, Augusto perearum, de Judaeorum opinionibus commemorare potuisse. At cf. quae sequuntur.

{

hospitio et amicitia usum esse memorat, colligere aliquis possit, ab Herode facile. Virgilio praesente, Pollioni de Messia narrari, aut Nicolaum Damascenum doctum hominem, cuius ministerio Herodes usus est, Augusto perearum, de Judaeorum opinionibus commemorare potuisse. At cf. quae sequuntur.

{

hospitio et amicitia usum esse memorat, colligere aliquis possit, ab Herode facile. Virgilio praesente, Pollioni de Messia narrari, aut Nicolaum Damascenum doctum hominem, cuius ministerio Herodes usus est, Augusto perearum, de Judaeorum opinionibus commemorare potuisse. At cf. quae sequuntur.